

Píše Stefan Michael Newerkla

(E*forum, 12. 12. 2016)

Bude to zhruba půl roku, kdy mi profesor slavistiky na univerzitě v Tübingenu Tilman Berger vyprávěl, jak se osobně setkal se spisovatelkou, překladatelkou a učitelkou v mateřské školce v kibucu Degania Alef Irmou Singerovou (Miriam Berkovičovou), která se narodila v roce 1898 ve středočeských Tochovicích a v roce 1920 odešla z Prahy do Palestiny. Berger ji navštívil v roce 1974 se školní skupinou pod vedením evangelického učitele náboženství a ona při té příležitosti vyprávěla o Franzi Kafkovi, s kterým dva roky chodila na hodiny hebrejštiny v pražské čtvrti Podbaba a který ji pak často doprovázel domů. Stejně jako mnoho jiných žen byla i Irma Singerová okouzlena Kafkovou osobností, jeho šarmem a především jeho jazykem. Ještě silněji byla Kafkovým charismatem a jazykem zaujata manželka jeho bývalého spolužáka ze staroměstského gymnázia a zapáleného sionisty Hugo Bergmanna. Elsa, dcera Berty Fantové z majetné židovské rodiny s literárním salónek „U Jednorožce“ na Staroměstském náměstí, dokonce psala dojemné milostné básně vztahující se ke Kafkovi.

Výklad o Kafkových hodinách hebrejštiny či vztahu s Hugem a Elsou Bergmannovými nebo Irmou Singerovou bychom v monografii **Borise Blahaka** o literárním jazyce Franze Kafky ***Franz Kafkas Literatursprache. Deutsch im Kontext des Prager Multilingualismus*** (Köln - Weimar - Wien, Böhlau 2015) hledali marně. Ale vzhledem k obsáhlosti a hutnosti nabízeného materiálu a jeho analýze (kniha čítá 645 stran) by bylo skoro překvapivé, kdyby došla řeč i na tyto aspekty ze života Franze Kafky. Blahakova publikace je bezpochyby i tak opus magnum, které zpochybňuje, relativizuje a částečně dokonce reviduje dosavadní, mnohdy předpojaté a často celá desetiletí tradované názory na Kafkův literární jazyk a na jeho „nejosobnější spisovnou němčinu“ (s. 15).

Blahak se Kafkovou němčinou zabýval intenzivně zhruba deset let, přičemž shromáždil ohromné množství dat, materiálů a literatury, které prozkoumal, jazykovědně zanalyzoval a nakonec představil v úspěšně obhájené dizertaci na řezenské univerzitě pod vedením prof. Marka Nekuly, rovněž excelentního znalce Kafkova jazyka či jazyků, a prof. Albrechta Greuleho. V nepatrně přepracované verzi je tato studie nyní k dispozici zájemcům z řad veřejnosti také v knižní podobě. Blahakova s velkou péčí sestavená publikace předkládá na nejvyšší vědecké úrovni a se zohledněním aktuálních metodologických přístupů nejen přehled o jazykově sociologickém kontextu, vlivu tvůrčího procesu na užitý jazyk a podobu textu a Kafkově individuálním, s časem a prostorem spjatém postoji ke standardnímu, resp. spisovnému jazyku a substandardnímu jazyku, resp. dialektu. Blahak nabízí především

i mimořádně podrobnou korpusovou analýzu regionalismů v Kafkově literární němčině, jakousi „gramatiku chyb“ jeho literárního jazyka na fonetické a morfosyntaktické úrovni.

Jestliže Blahak nakonec dochází k závěru, že v souvislosti s Kafkovým jazykem „lze hovořit o ‚austrofonii s přízvukem západního jidiš““ (s. 561), tedy východostředobavorské varietě němčiny se západojidiš artikulačními charakteristikami na fonetické úrovni, k čemuž se přidávají „v některých oblastech morfosyntaxe odrazy českých jazykových struktur“ (s. 561), shrnuje tak – třebaže v nejstručnější možné zkratce – to nejpodstatnější. Zcela obzvláštní hodnota díla spočívá ovšem v mnoha předešlých stránkách analýz. Na základě bezpočtu příkladů nám Blahakova publikace vytváří maximálně věrný obraz toho, jakou němčinou Kafka skutečně hovořil a psal, kde a jak se v ní odráží německé, české a jidiš variety a kde lze mluvit o něčem takovém, jako je rakouský, nebo dokonce pražský standard němčiny. To vše zasazuje Blahak do jazykové situace Prahy kolem roku 1910. Zároveň ale neopomíná, jak silný vliv měla na Kafkův literární jazyk říšskoněmecká nakladatelství v Lipsku a Berlíně.

To vše mohlo vzniknout díky kritické edici Kafkových děl, deníků a dopisů vydané v nakladatelství S. Fischer, která byla využita jako základ pro výzkum a navíc porovnána s podobou textů Kafkových literárních děl v pozdějším, již opraveném a o regionalismy ochuzeném znění Maxe Broda. Takto vzniklý korpus vykazuje na jedné straně Kafkovy autokorektury, na druhé straně i zásahy jeho vydavatelů a umožňuje tak optimální formální rekonstrukci Kafkova jazyka. Blahak působivě dokládá, že se Kafkův idiom zřetelně odlišoval od němčiny, která byla podle Kurta Tucholského „příkladná“ a podle Hermanna Hesseho „klasická“ a v níž jsme na základě prvotních a dlouho jediných dostupných vydání věřili. Blahak zároveň objasňuje, přezkoumává nebo vyvrací mezi veřejností zatím stále ještě rozšířené obrazy a mýty o pražské němčině jako o „nejčistší, nejpříkladnější (spisovné) němčině c. a k. monarchie“ (s. 76), nebo naopak „stagnující, vysílené a zbídačelé úřední němčině uzavřeného jazykového ostrova bez nářečních prvků“ (s. 77).

Jak hluboce všechny tyto představy byly a částečně zřejmě stále ještě jsou zakořeněny v hlavách Kafkových čtenářů, ukazuje v trochu pozměněné podobě také výklad v dějinách literatury od Herberta Pochlatka, Karla Koweindla a Waltera Thaler, které se na rakouských školách používaly až do 90. let minulého století. V jejich Nástinu literatury německého jazykového prostoru od jejich počátků až do současnosti (*Abriss der Literatur des deutschen Sprachraums von ihren Anfängen bis zur Gegenwart*, Wien, Braumüller 1987, II. část, s. 147) se o Kafkově jazyce například píše: „V době expresionistického módního básnictví s křečovitými slovními i větnými experimenty píše Kafka křišťálově čistým jazykem bez emocionálních prvků. Kafkův jazyk byl srovnáván s rakouským kancelářským stylem a jeho střízlivě přísnou dikcí.“

Je skvělé, že díky Borisovi Blahakovi nyní v ruce držíme knihu, která nám umožňuje jiný, mnohem hlubší a realističtější pohled na Kafkův literární jazyk než kdy předtím. A je dobře, že se díky této publikaci opět podařilo dokázat, že správně chápaný

filologický výzkum neztratil na aktuálnosti a může stále přinášet mimořádně zdařilé, perfektně zpracované a nanejvýš inspirující výsledky.

Přeložil Miloslav Man

Boris Blahak: *Franz Kafkas Literatursprache. Deutsch im Kontext des Prager Multilingualismus* (= Intellektuelles Prag im 19. und 20. Jahrhundert, sv. 7). Köln - Weimar - Wien, Böhlau 2015, 645 s.

www.ipsl.cz